

ל'וה מן העבד ושחררו, מן האשה וגרשה – אין להן עליו כלום' – וכל שכן כשלא גרשה (תוס'). והוא הדין אם נתאלמנה. והטעם בכולם, שכל מה שיש ברשות האשה – בחזקת בעלה הוא, עד שתביא ראיה מהיכן באו לה אותן מעות. (ואפשר שתקנת חכמים היא, שאחרת, תוכל לכתש לעולם במציאתה ובמעשי ידיה – ע' רמב"ן; חו"א חו"מ לקוטים ה,א). ואילו היו המעות בידה, יכולה היתה לטעון שנתנן לה בעלה, או אדם אחר נתנן לה על מנת שאין לבעלה רשות בהן, אבל כיון שאינן תחת ידה, והיא באה לתבוע מהבעל – אינה נאמנת אלא בראיה ברורה שנתנן לה בעלה או אחר, או אם יש לה ראיה שנפלו לה נכסים ממקום אחר. (עפ"י ראשונים כאן ושו"ת רשב"ש תרו. וע"ע בשו"ת מהרי"ל פה. ונחלקו הראשונים כשהמעות שלוה לא היו טמונים, האם פטור (כן שיטת הרמב"ם והשו"ע), או באופן זה חייב לשלם לה, שנאמנת לומר 'שלי הם' – כן שיטת התוס', רא"ש, רשב"א ועוד – ע' בפוסקים אה"ע פו,ב). ומשמע, אף אם נתן לה שטר, גם כן לא שעבד עצמו, ונאמן לומר שלא נתנה לו המעות עד שנתן לה שטר. ואפילו אם ידוע שנתן שטר אחר כך, אפשר שיכול לטעון, משום מניעת קטטה נתתי לה, וכיון שידוע שאין שטרו כלום, לא חש ליתן לה. (עפ"י חו"א א שם). (ובעצם, יכול היה להעמיד 'הא ראיה יש' גם בשטר מכר ולא דוקא במתנה, וכגון שידוע שהיו לה מעות שאין לבעלה רשות בהן. וכן למסקנא, שמחלקים בין מעות טמונים לשאינם טמונים, אפשר להעמיד במעות שאינם טמונים. – חו"א חו"מ לקוטים ה,יז).

(ע"ב) 'אמר רבא: הלכתא המוכר שדה לאשתו, לא קנתה, והבעל אוכל פירות... תרתי?! לא קשיא, כאן במעות טמונין כאן במעות שאין טמונין, דאמר רב יהודה: מעות טמונין לא קנתה, מעות טמונין קנתה' – הגר"א פרש (באה"ע פה,ט בדעת הרמב"ם והשו"ע), 'לא קנתה והבעל אוכל פירות' – מאותן מעות שנתנה לו. וגרס 'אמר רב' ולא 'רבא'. וזהו ששאלו 'תרתי?!' הלא רב עצמו אמר לעיל שקנתה? ותרצו, לא קשיא, כאן בטמונים כאן בשאינם טמונים. (לפי הפירוש הרגיל, היה יכול להקשות כיצד נחלק ופסק רבא שלא ככל האמוראים הראשונים: רב, ר' יוחנן, ר' אלעזר, ר' אבא, ר' אבהו וכל גדולי הדור, רב נחמן ורב הונא. (ולפירוש ר"י בתד"ה ברם, אף ר' אבא ור' אבהו וגדולי הדור, סוברים שלא קנתה, מלבד בשטר, ולפי"ז י"ל דאף רבא סבר כן, ורבא מיירי ללא שטר). וע' כע"ז בתוס' ב"מ מו: ש'מסתמא לא יהלוק רב נחמן על רב ולוי שהיו קדמונים'. וכיו"ב ברש"י תוס' בביצה ט. וע"ש במהר"ץ חיות. וכיו"ב כתב הריב"ן (כתובות קט. וע"ש בשטמ"ק) על שהקשו מדברי חזקיה על ר' יצחק בן אליעזר. וכ"ה בחדושי ר' עזריאל שם, שכתב כן ככלל, כדמוכה מכמה מקומות. ואולם למאי דמסיק לחלק בין מעות טמונים לשאינם טמונים, אין צריך לומר שרבא חולק על כל הנך אמוראי).

דף נב

'קבל מן הקטן – יעשה לו סגולה' – מבואר בראשונים הטעם, שנעשה כשומר אבידה שאסור לו להשיבה למקום שלא תהא משומרת שם. ואולם לכתחילה אינו נוטל מן הקטן (כדי לשמרה) – לפי שאין כאן מצב של 'אבידה ודאי' אלא ספק, (שמא אותם חפצים אינם שייכים לקטן, אלא של אחר הם שנתנם לו לזמן), והרי כל 'ספק אבידה' לכתחילה לא יטול. (הגהות אשרי; מהרש"א. ומכלל דבריהם יש לדייק, שאם הוא יודע שהם של הקטן, חייב ליטלה ממנו כדי לשומרו עבורו, מדין השבת אבידה. ואע"פ שאילו היה יודע הקטן שלא יחזירנו לו אלא יעשה סגולה, לא היה נותנה לו, אעפ"כ אין איסור לבוא עליו בערמה, ואף מצוה יש כאן. וצריך עיון).

וקטן שאמרו כאן – כשלא הגיעו ל'עונת הפעוטות', שאינו שמור אצלו, אבל הגיע לעונת הפעוטות – מחזיר לו, שהרי אפילו מתחילה מוסרין לו כדי להתלמד, ומקחו מקח וממכרו מכר. (רשב"א כאן. וכ"פ בשו"ת רדב"ז ח"ב תרנו. וכן נקט ב'מחנה אפרים' (שומרים, ט), ודלא כמהרימ"ט – חו"מ לו).

וכתב הריב"ש (בשו"ת, כ), שאפילו אם הגיע לעונת הפעוטות והוא בקי במשא ומתן, אינו חייב להחזיר לו עד שיגדיל, או עד שימנו לו אפוטרוסוס.

(ב'קובץ שעורים' (רלה) הוכיח ממה שכתב רשב"ם 'כולן שאמרו בשעת מיתתן' – אפילו קטן – מזה משמע שחולק על הרשב"א, שאם מדובר בקטן שלא הגיע להפעוטות, מידי אמירתו מששא אית בה? אלא משמע שכל שלא הגדיל אינו שמור.

ולכאורה נראה שאף שאינו אחראי לשמור, יודע וזוכר של מי הוא. ואם לא נאמר כן, קשה על הרשב"א מלשון הגמ' עצמה: 'וכלן שאמרו...'. – כיצד ניתן לפרש על שנים מתוך שלשה. ועוד י"ל שקיבל הפקדון מידו כשלא הגיע לעונה"פ, ובשעת מיתתו כבר הגיע לעונה"פ).

כתב הרמב"ן שחייב זה, לעשות לו סגולה – לצאת ידי שמים הוא, משום השבת אבידה של תינוק. ואם החזיר ליד התינוק ולא שמרו – אין חייב לשלם. (וכן כתב הרשב"א בחדושו, ובשו"ת ח"ב רצט). ואולם ב'מחנה אפרים' (שומרים, ט; שאלה ופקדון, ח) דן בזה (עפ"י תשו' הרשב"א הנזכרת), שיש מקום לחייבו לפי שנעשה 'שומר' לכל דבר, והרי פשע בשמירתו. ועוד אפשר שהרי הוא נידון כמזיק בידים, וכמו שכתב הרשב"ם שהוא כ'משליך לאיבוד' בזה שנתן לו. ע"ש.

(ולכאורה נראה שגם לדברי הרמב"ן, אם הוא בא לצאת ידי שמים – חייב לשלם לקטן. וזה לפי מש"כ הגרש"ז אויערבך שליט"א (ב'מנחת שלמה' סוף סי' פב), שאדם שהתעלם מאבידה ולא הגביהה להשיבה לבעליה, והופסדה – חייב לשלם לצאת ידי שמים, כדן הודע עדות לחברו ואינו מעיד לו, שאף כי פטור מדיני אדם, חייב בדיני שמים. והגם שיש מקום לחלק, שכאן, למקום שנטל – החזיר, מ"מ נראה שכיון שנחשב אינו שמור, אינו קל יותר מזה המתעלם מהאבידה ולא הגביהה כלל).

משמע לכאורה מדברי התוספות (בד"ה קבל. שהחשש שמה הקטן מצא מציאה והיא שייכת לו), שאם אביו של הקטן קיים – יחזיר לאביו, שהרי מציאתו לאביו. וכן יש לדייק מדברי הרשב"ם (בד"ה לא מן הנשים. שכתב לגבי תינוקות 'מבית בעה"ב שהם חרים שם', ולא נקט 'מבית אביו' כפשוטו). ואולם הרי"ף גרס 'ואם מת – יחזיר לאביו' (ולא כגרסא שלפנינו 'יחזיר ליורשיו') – משמע שאביו קיים, ואעפ"כ אם הקטן חי, עושה לו סגולה ואין מחזיר לאב. וכן מבואר בשו"ת הרי"ף (קכח) ועוד.

'הני כיפי דמרתא ובני ברתא' – הרשב"א (בשו"ת, ח"ב שצ) גרס 'הני כיפי דמרת יוכני ברתה' – היינו, שאמרה שהם אינם שלה אלא של בתה. (וכן משמע בפירוש רבינו אברהם אב"ד (מובא ב'פירושי רבנו חננאל ובית מדרשו'. וע' גרסה נוספת בשטמ"ק מ'שיטה לא נודעה למי'). וצריך לומר 'רבה בר חנה' שהוא היה בימי רב, ולא 'רבה בר בר חנה' שהיה מאוחר יותר. ('בשולי גליוני').

'מאי סגולה...'. – 'ספר תורה' לאו דוקא, הוא הדין שאר ספרים, שיכולים להשתמש בהם. וכן 'דקל' – לאו דוקא, אלא כל שהקרן קיימת ויש בו קצת פירות. (ריטב"א)

'אמר שמואל: מודה לי אבא שאם מת, על האחין להביא ראיה. מתקיף לה רב פפא: כלום טענינן להו ליתמי מידי דלא טען להו אבוהון?' – יש להבין טעמו של שמואל בדעת רב, כיצד טוענים ליורשים טענה שהמוריש בעצמו לא היה נאמן בה? ויש לומר שזה שצריך האח להביא

ראיה, היות ואין ידוע שיש לו ממון פרטי משלו, (כדברי רב חסדא להלן, שמדובר כשאינם נפרדים בשום ענין ממון, ואפילו בעיסתם), מסתבר שאילו אכן שטר זה שייך לו לבדו, כגון שנפללו לו נכסים מבית אבי אמה, או שמצא מציאה, היה מעמיד על כך עדים או שאר ראיות, כדי שלא יחשדוהו בדבר ויתבעוהו לדין, שהרי שום אדם אינו יודע על קיומו של ממון פרטי השייך לו. וכיון שאינו מביא כל הוכחה, דבר זה עצמו מהווה ריעותא על חזקתו באותו ממון.

אבל בניו, שאינם בקיאים בראיות אביהם, הלא יתכן שאביהם עשה כראוי, והעמיד עדים בדבר, ואין כאן שום ריעותא בכך שאינם יודעים לטעון. (עפ"י אגרות משה חו"מ ח"א יז. ובאר שם בהרחבה, שלולא אותה ריעותא, שאין בידו ראיה – היה הוא הזוכה, מפני שאילו היה הממון שייך לכל האחים, היה ירא לכתוב שטר על שמו, שע"כ נחשד בגניבה ובמרמה, שאין זו דרך ישרה, כי סתם אדם הגון לא היה עושה כן. וזה טעם שיטת שמואל שעל האחין להביא ראיה. ואף רב מודה לעיקר טעם זה, אלא משום הריעותא שלא העמיד עדים על ממונו – בטלה חזקתו, כאמור.

ולפי"ז דן שם, שבמקום שאין כל הוכחה מכתובת שמו בשטר, שהוא שלו – אינו מוחזק בנכסים, אלא הם בחזקת כל האחים. כגון, שאביהם כתב בחשבון הבנק שלו ובחסכוניותו, את שמו של אחד האחים, כאחד מבעלי החשבון, למקרה של פטירה וכדומה, ולא נתן לו במתנה בחייו, ואף לא הודיעו על כך. שכוין שמקובל לעתים לעשות כן, לכתוב שמו של קרוב, הגם שאין הממון שייך לו, אין כל ראיה מעצם הכתיבה על בעלותו, ואינו נחשב כ'מוחזק' לענין שנשאיר הממון בידיו במקרה של ספק. וע"ע ב'אילת השחר'.

(ע"ב) 'קשיא' – ע' רשב"ם בשם רבנו חננאל, שכל מקום שאמרו 'קשיא' – לא בטלו דברי האומר. שלא כ'תיובתא'.
(וכן הוא בתשובות הגאונים (הרכבי, שלד). וברא"ש רפ"ד דברכות בשם רב האי גאון. וע"ע: רש"ש (יבמות מ); באור הלכה (רי"ד ו'תרי); משך חכמה (אחרי, טז, ו) – 'אין קשיא ללא תרוץ'. (וע"ש תצא כב); חדושי הגר"ר בענגיס ח"א נט, ט; שו"ת אגרות משה יו"ד ח"א קלו).

'אמר רב חסדא: לא שנו אלא דאין חלוקין בעיסתן, אבל חלוקין בעיסתן, אימור מעיסתו קימין' – כתב הרשב"א, מסתבר, שאין בקימוצו כדי שיעור השטר, כפי אומד הדעת, שהרי סתמו ואמרו 'אימור מעיסתו קימין' – אלא כל שחלקו הדין כן, 'שהברכה אין לה שיעור, וחלה על המועט כמרוכה' (שאפשר שע"י חסכון מועט עשה חיל גדול) ואף על פי שאין ראיה לדבר, זכר לדבר – 'כד הקמת לא תכלה'. (והרישב"א הביא בשם הרשב"א שדוקא אם הכירו ב"ד שהיה יכול לקמץ מעיסתו כאותו הסך. ומהרא"ה הביא שאפילו ממון מועט. והסיק 'דהכל תלוי בראית ב"ד, כפי מה שהוא אדם').

'חסורי מחסרא והכי קתני, במה דברים אמורים, בחזקה שיש עמה טענה, כגון מוכר אומר לא מכרתי ולוקח אומר לקחתי, אבל חזקה שאין עמה טענה כגון נותן מתנה והאחין שחלקו והמחזיק בנכסי הגר, דלמקני בעלמא הוא, נעל גדר פרץ כל שהוא – הרי זו חזקה – 'עיקר החילוק בין חזקת ראייה לחזקת קנין, כפירשב"ם, ואם כן למה נקט נותן מתנה ולא מוכר? ובפשט יש לומר דסתם מכירה נעשית בכסף או (גם) בשטר. (וכ"ה בחדושי הרשב"א והרישב"א). עוד יש לומר דבמכר מצינו לפעמים צורך בחזקה יתירה מכל שהוא, והיינו 'מכי דייש אמצרי'. (ע' ב"מ יד סו"א ובתוס' שם. ומדלא נקט מכר, מסתייע קצת פירש"י שם).

– ולפי דרכנו שמענו מסגנון המשנה דחזקת ראייה וחזקת קנין עומדות על מישור אחד ואינם ענינים שונים לגמרי, אלא לפי כח הטענה שכנגד (או הסיכוי לטענה) כך ביחס הפוך, איכות החזקה'. (מחכם אחד. וכדברים האלו יש באמת ליעקב' לעיל מב במשנה, וכאן).